

2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-3-4>

УДК 339.7

Бірюк С.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних фінансів,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Biriuk Serhii

State Higher Educational Institution
“Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman”

ІННОВАЦІЇ ТА ВЕНЧУРНИЙ БІЗНЕС: КООРДИНАТИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті аналізуються питання інноваційної моделі розвитку України в стратегічній перспективі. Досліджується місце вітчизняної економіки в глобальних інноваційних процесах. Детерміновано особливості руху венчурного капіталу. Вивчаються особливості інноваційних процесів на макрота мкрорівнях у нашій державі. Розкриваються причини низької інноваційної активності бізнесу в Україні на сучасному етапі. Аналізується місце та роль інституційних інвесторів у фінансовому забезпеченні інновацій в Україні. Досліджуються особливості функціонування інститутів спільного інвестування в інноваційних процесах на рівні вітчизняної економіки. Обґрунтовано практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення діяльності венчурних інвестиційних фондів в Україні, з урахуванням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: фінансовий ринок, інновації, венчурний бізнес, венчурний капітал, інституційні інвестори, інститути спільного інвестування, венчурні інвестиційні фонди.

Постановка проблеми. Наприкінці третього десятиліття незалежності перед Україною вкотре постали складні проблеми в політичній, соціальній та економічній площині, від вирішення яких багато в чому залежатиме подальший поступ нашої держави. Численні політичні сили, експертне середовище пропонують різні підходи до вирішення накопичених проблем – від сценарію «м'яких» реформ до зовсім радикальних та швидких кроків. Проте в будь-якому разі наявні «рецепти» особливої увагу приділяють питанням глобальної конкурентоспроможності нашої держави. У цьому контексті важливою є і проблематика інновацій та венчурного капіталу. Актуальна парадигма глобального розвитку та конкурентоспроможності держав особливе місце відводить інноваціям, які на сучасному етапі розглядаються як один із основоположних чинників прогресу. Але констатацію цього факту можновладцями, як це часто буває в Україні, не варто ототожнювати з науково обґрунтованою

та ефективною стратегією дій на практиці. Особливо яскраво це виявляється в частині розвитку венчурного бізнесу – наявні венчурні інвестиційні фонди досить далекі за принципами своєї діяльності від стандартів розвинених країн. Все зазначене зумовлює подальший пошук шляхів запровадження в Україні справді інноваційної моделі розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку України досліджувалися у працях Л. Антонюк, В. Базилевича, В. Геєця, А. Даниленка, Л. Кістерського, О. Макарової, Л. Федулової, Т. Циганкової. Розвиток венчурного бізнесу, проблематика функціонування фінансових інституцій у цій сфері висвітлені у працях О. Амоші, О. Гук, Н. Краснокутської, Д. Леонова, Д. Лукашова, Г. Мохонько, Т. Майорової, Є. Носової, Г. Ямненко. Водночас варто зазначити, що нині є багато значних проблем у інноваційній моделі розвитку України, а також у венчурному бізнесі, що визначає подальші наукові дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті – обґрунтувати напрями активізації венчурного бізнесу в Україні в контексті реалізації інноваційного сценарію її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У численних програмних документах та концепціях, які містять стратегічні координати розвитку України, постійно підкреслюється наявність в Україні значного потенціалу, в тому числі – наукового. Водночас історія розвитку світової економіки з середини ХХ ст. є яскравим підтвердженням тієї тези, що жодні сприятливі передумови не дають можливості забезпечити конкурентоспроможність держави без виваженої державної політики. Для України такий висновок є надзвичайно актуальним, адже, незважаючи на значні конкурентні переваги на момент здобуття незалежності, нашої державі так і не вдалося їх повноцінно реалізувати.

Місце України у численних рейтингах свідчить, що інноваційна модель розвитку так і залишилася на рівні програм та стратегій, не набувши прагматичного втілення. А 30–40 місце навряд чи відповідає устремлінням ідеологів економічних реформ в Україні (рис. 1).

Підкреслимо, що теза про існування наукового потенціалу та людських ресурсів в Україні, які цілком достатні для швидкого економічного розвитку на інноваційній основі, не ставиться нами під сумнів. Навіть після багатьох років стагнації наукової сфери, масштабного відтоку економічно активної частини населення (у тому числі науковців та висококваліфікованої робочої сили) у нашої держави зберігаються можливості для швидкого відновлення інноваційної системи. Проте у зв'язку з цим об'єктивно виникають питання про фінансове забезпечення науки та інновацій. Зрозуміло, що актуальний стан державних фінансів не дає змоги розраховувати на бюджетні ресурси як надійне джерело фінансування інноваційного розвитку та науки. А співпраця бізнесу та наукового середовища є фрагментарною. Як наслідок, обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт не сягають навіть 1%,

тоді як для більшості економічно розвинених країн аналогічний показник коливається в межах 3–5% (рис. 2).

Навряд чи можна стверджувати, що фінансування є єдиною та основною проблемою інноваційного розвитку. Водночас саме низький рівень фінансового забезпечення є одним із ключових індикаторів, які свідчать про існування суттєвих дисбалансів в інноваційній сфері. Створена в Україні модель економіки позбавляє стимулів до інновацій і на мікрорівні. Вітчизняні підприємства намагаються максимально використати короткострокові конкурентні переваги, ігноруючи стратегічні перспективи у запровадженні інновацій. У результаті частка підприємств, що займаються інноваціями, є невисокою і коливається в межах 13–18% (рис. 3).

Водночас сучасна економічна наука виходить із того, що «прорив» у інноваційній сфері можливий виключно за рахунок спільної діяльності держави, бізнесу та наукового середовища. Повною мірою це стосується і венчурного бізнесу. Зокрема, науковці зазначають, що «доцільним є раціональне поєднання державної, приватної та науково-дослідної складових частин інвестиційного процесу, тобто є необхідність в одночасному залученні держави, підприємців, інститутів, дослідників, винахідників та науковців до венчурної індустрії, саме їх синергія є запорукою вдалого венчурування як фактору науково-технічного розвитку» [3]. Акцент на венчурному капіталі як невід'ємній складовій частині інноваційної моделі розвитку держави є не випадковим. Вітчизняні вчені зазначають, що венчурний капітал виконує роль особливого інвестиційного чинника – ресурсу в суспільному відтворенні, який має переважну спрямованість на активізацію науково-технічної та інноваційної діяльності [4]. Інші науковці цілком справедливо вказують, що «технологічні революції, які привели до трансформації цілих галузей економіки, очолювалися фірмами з підтримкою венчурного капіталу» [5].

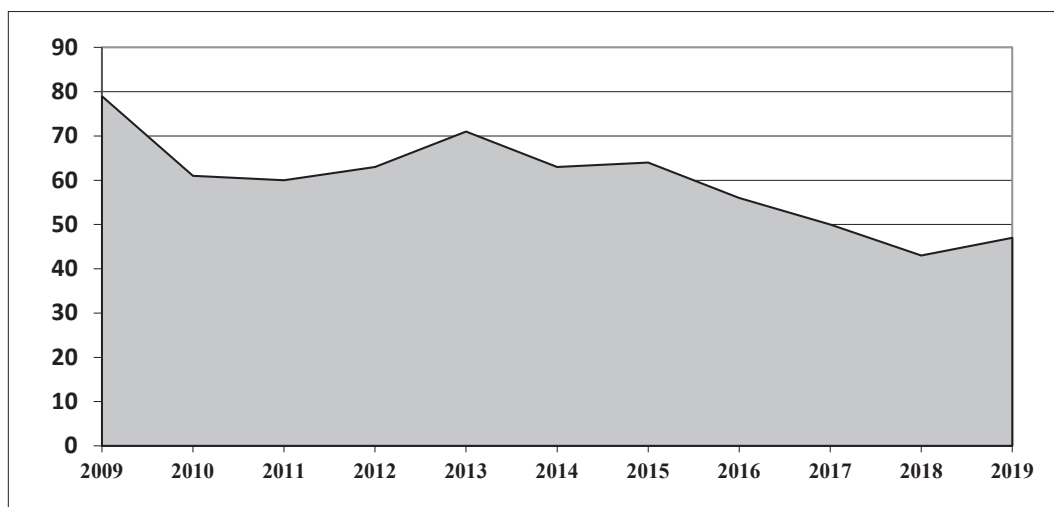

Рис. 1. Місце України у Global Innovation Index 2009–2018 рр.

Джерело: складено за [1]

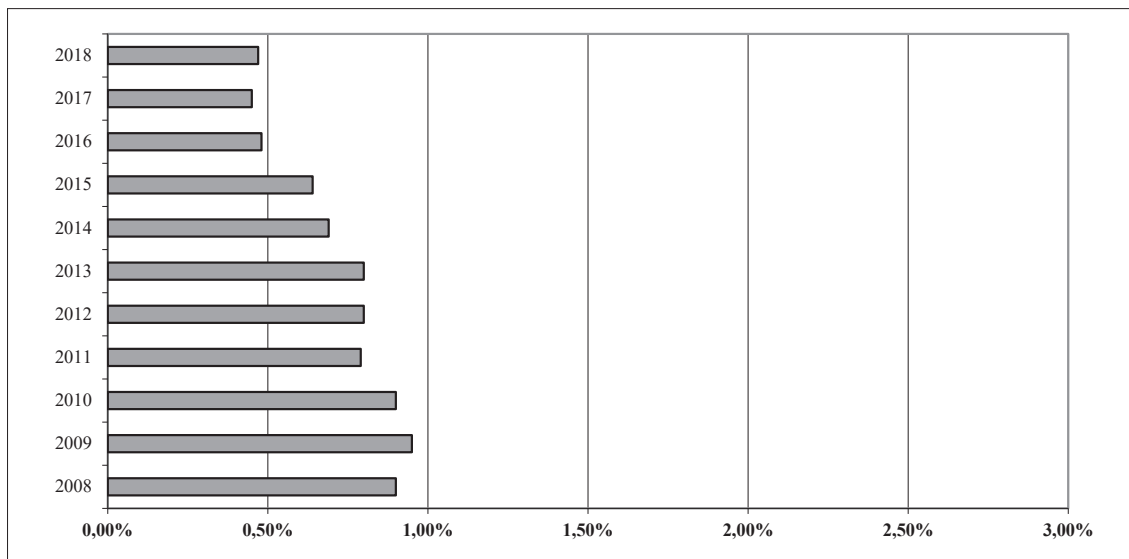

Рис. 2. Співвідношення виконаних наукових і науково-технічних робіт та ВВП, 2008–2018 рр., %

Джерело: складено за [2]

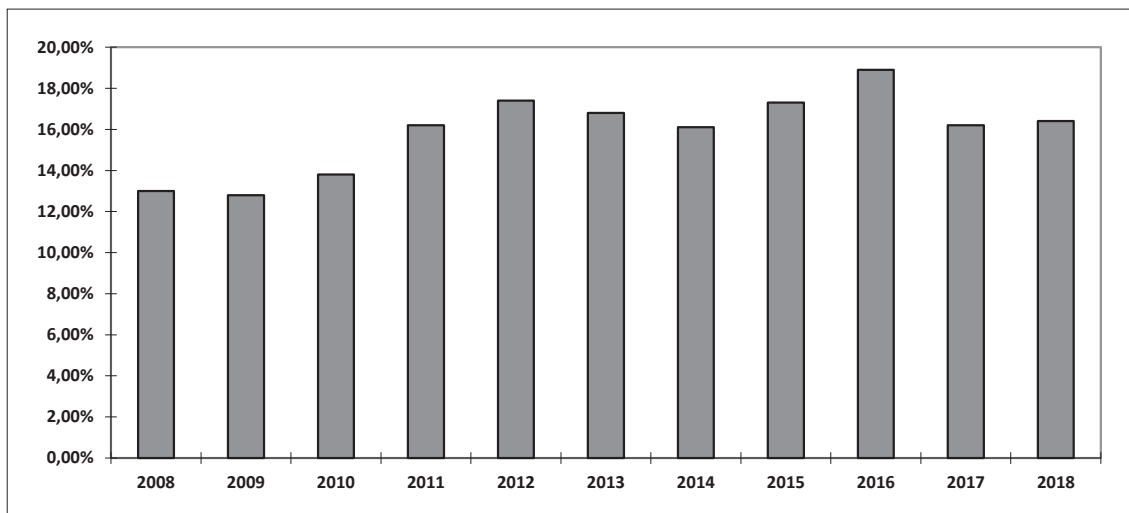

Рис. 3. Питома вага промислових підприємств, що займалися інноваціями, у їх загальній кількості, 2008–2018 рр., %

Джерело: складено за [2]

Оцінюючи генезу венчурного капіталу в українській економіці, варто розуміти, що основні надії в його активізації в ідеологів реформ поклалися на венчурні інвестиційні фонди. Проте, як показали подальші події, такі сподівання були марними, а діяльність безпосередньо венчурних інститутів спільного інвестування нині догично пов'язана з венчурним бізнесом. Нині саме венчурні ІСІ домінують у структурі вітчизняного ринку спільного інвестування (рис. 4).

За абсолютною більшістю показників венчурні ІСІ становлять 90–95% вітчизняного ринку спільного інвестування. Здавалося б, у таких умовах є всі передумови для активізації венчурного капіталу в українській економіці. Проте насправді ситуація кардинальним

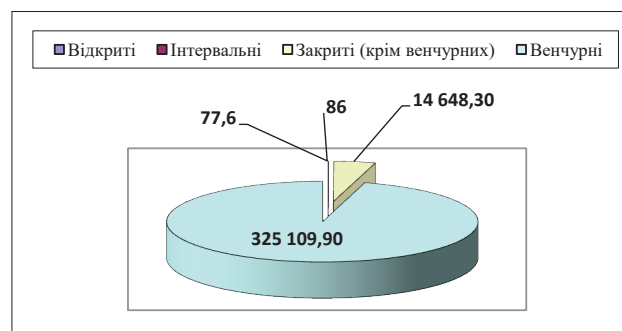

Рис. 4. Типологія інститутів спільного інвестування в Україні за показником вартості активів, млн. грн., станом на кінець III кв. 2019 р.

Джерело: складено за [6]

чином відрізняється від бажаної. Насамперед акцентуємо, що поняття венчурного фонду в українському законодавстві суттєво відрізняється від загальновізнаних у світі підходів. На цьому серед іншого наголошують вітчизняні науковці, аналізуючи діяльність венчурних ІСІ в Україні [7]. Якщо в діяльності венчурних фондів за кордоном акцент робиться на інвестуванні в інструменти власності та боргу високоризикових компаній наукоємних галузей, то вітчизняні реалії зовсім інші. Зокрема, станом на кінець III кв. 2019 року структура активів венчурних ІСІ була такою (рис. 5).

На протязі тривалого періоду часу частка цінних паперів у структурі активів венчурних ІСІ коливалася в межах 10%, тоді як більшу частину становила стаття «Інші активи». Така інвестиційна стратегія венчурних інвестиційних фондів в Україні – прямий наслідок своєрідного «лібералізму» держави в питанні класифікації інститутів спільного інвестування. Навряд чи можна говорити про венчурний капітал для ІСІ, який інвестує у дебіторську заборгованість суб'єкта господарювання. Очевидно, що нині вітчизняні венчурні ІСІ є такими лише де юре, тоді як де факто – це звичайні інститути спільного інвестування з «м'яким» режимом регулювання структури активів. Без зміни нормативних підходів не варто розраховувати на стрімкий розвиток венчурного бізнесу в Україні.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. Інноваційна модель розвитку країни є домінуючою на сучасному етапі. Тільки ті держави, які активно стимулюють інноваційну діяльність, можуть розраховувати на нарощування власної конкурентної позиції на глобальному рівні. Володіючи значним ресурсним та науковим потенціалом, Україні так і не вдалося досягти суттєвого прогресу у запровадженні інновацій. Такий результат – прямий наслідок неефективної державної економічної політики, орієнтованої на підтримку традиційних галузей, дисбалансів ринку праці тощо.

2. Одним із ключових механізмів стимулювання інновацій в економічно розвинених країнах є венчурний бізнес. Саме активізація венчурного капіталу дала змогу забезпечити технологічний «прорив», досягти швидкого прогресу у багатьох галузях і навіть сформувати нові сектори економіки. Водночас для венчурного бізнесу мають бути сформовані і відповідні умови, основна з яких – синхронізація політики держави, корпоративних стратегій та наукового середовища.

3. Венчурний бізнес в Україні представлений насамперед венчурними ІСІ, діяльність яких нині через нормативні прогалини не відповідає світовим стандартам. Абсолютна більшість із них використовується виключно для «оптимізації» фінансових потоків та зменшення податкових платежів.

4. Подальший розвиток венчурного бізнесу в Україні має ґрунтуватися на таких засадах, як:

- формування нормативно-правового забезпечення для функціонування венчурних фондів та компаній в Україні. Насамперед шляхом прийняття відповідного Закону України «Про венчурні компанії та фонди в Україні»;
- створення в Україні відповідної інноваційної інфраструктури, яка би сприяла розвитку венчурного бізнесу;
- виведення венчурних ІСІ за межі дії спеціального законодавства щодо спільного інвестування. Насамперед через суттєву зміну вимог до складу та структури активів ІСІ в Україні;
- встановлення чітких критеріїв, на основі яких ідентифікується різниця між венчурними та іншими видами інвестицій. Ключовим базисним елементом для встановлення таких критеріїв має бути сфера діяльності суб'єкта господарювання, використання наукових та знанневих ресурсів, ступінь ризиковості;
- формування множини фінансових стимулів для інноваційно активних фірм, що дасть можливість стимулювати венчурне фінансування в Україні.

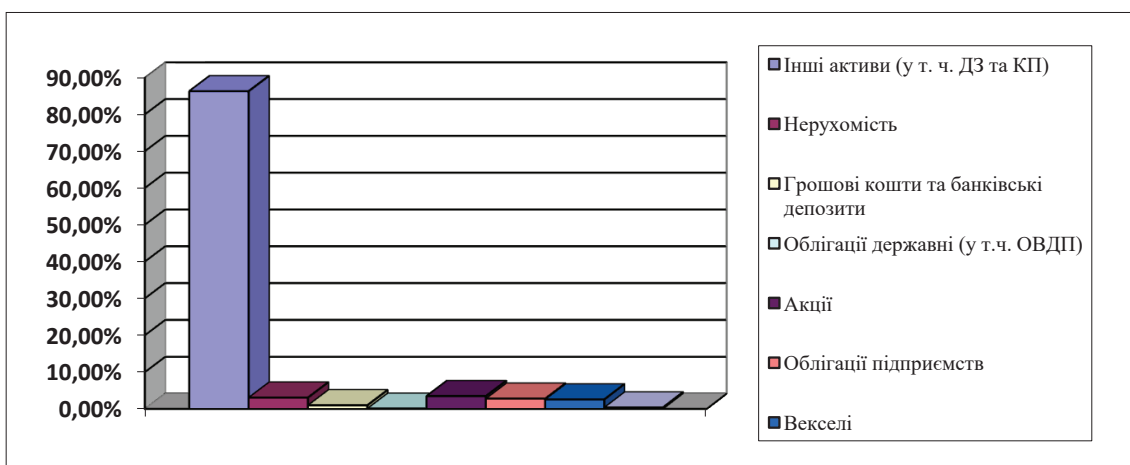

Рис. 5. Структура активів венчурних ІСІ в Україні, %, станом на кінець III кв. 2019 р.

Джерело: складено за [6]

Список літератури:

1. The Global Innovation Index. World Intellectual Property Organization. URL.: <https://www.globalinnovationindex.org/Home> (дата звернення: 06.05.2020).
2. Статистична інформація. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 06.05.2020).
3. Єрешко Ю. Венчурне інвестування: становлення та світовий досвід. Економічний вісник Національного технічного університету України «КПІ». 2015. № 12. С. 429–433.
4. Савченко В., Шатирко Д. Принципи організації та регулювання венчурного інвестування. Вісник ЖДТУ. 2014. № 4 (70) С. 190–201.
5. Денисюк В. Венчурний капітал як джерело фінансування в інноваційному процесі. Проблеми науки. 2011. № 8. С. 12–13.
6. Квартальні та річні огляди ринку управління активами. УАІБ. Офіційний сайт. URL.: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html. (дата звернення: 06.05.2020 р.).
7. Черкасова С. Про необхідність посилення інноваційної спрямованості діяльності венчурних фондів в Україні. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 10. С. 76–81.

References:

1. World Intellectual Property Organization (2020). The Global Innovation Index. Available at: <https://www.globalinnovationindex.org/Home> (accessed: 06.05.2020).
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020). Statistachna informatsija [Statistical information]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed: 15 06.05.2020).
3. Yereshko Yu. (2015) Venchurne investuvannya: stanovlennya ta svitovuj dosvid [Venture capital: formation and world experience]. *Ekonomichnyj visnyk Nacionalnogo texnichnogo universytetu Ukrayiny "KPI"*, vol. 12, pp. 429–433.
4. Savchenko V., Shatyрко D. (2014) Prynцыpy organizaciyi ta regulyuvannya venchurnogo investuvannya [Principles of organization and regulation of venture investment.]. *Visnyk ZhDTU*, vol. 4 (70), pp. 190–201.
5. Denysyuk V. (2011) Venchurnyj kapital yak dzherelo finansuvannya v innovacijnomu procesi [Venture capital as a source of funding in the innovation process]. *Problemy nauky*, vol. 8, pp. 12–13.
6. UAIB (2020). Kvartalni ta richni ohliady rynku upravlinnia aktyvamy [Quarterly and annual asset management market reviews]. Available at: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html. (accessed: 06.05.2020).
7. Cherkasova S. (2016) Pro neobxidnist posylennya innovacijnoyi spryamovanosti diyalnosti venchurnyx fondiv v Ukrayini [On the need to strengthen the innovative focus of venture funds in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studiyi*, vol. 10, pp. 76–81.

ИННОВАЦИИ И ВЕНЧУРНЫЙ БИЗНЕС: КООРДИНАТЫ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье анализируются вопросы инновационной модели развития Украины в стратегической перспективе. Исследуется место отечественной экономики в глобальных инновационных процессах. Детерминированы особенности движения венчурного капитала. Изучаются особенности инновационных процессов на макро- и микро-уровнях в Украине. Раскрываются причины низкой инновационной активности бизнеса в Украине на современном этапе. Анализируется место и роль институциональных инвесторов в финансовом обеспечении инноваций в Украине. Исследуются особенности функционирования институтов совместного инвестирования в инновационных процессах на уровне отечественной экономики. Обоснованы практические рекомендации, направленные на усовершенствование деятельности венчурных инвестиционных фондов в Украине с учетом зарубежного опыта.

Ключевые слова: *финансовый рынок, инновации, венчурный бизнес, венчурный капитал, институциональные инвесторы, институты совместного инвестирования, венчурные инвестиционные фонды.*

INNOVATION AND VENTURE BUSINESS: COORDINATES OF THE GLOBAL ECONOMY FOR UKRAINE.

The article analyzes the issues of innovation model of Ukraine's development in the strategic perspective. It is emphasized that modern paradigm of competitiveness defines innovation as one of the priority areas of sustainable development of the state. The place of domestic economy in global innovation processes is researched. The features of venture capital movement in the world are determined. It is concluded that due to a balanced state policy there is an opportunity to significantly increase the innovative potential of the economy, to stimulate innovative business activity. It is the state that must create the appropriate conditions for the widespread use of the latest factors of production – science, knowledge and information – for development. The features of innovation processes at macro and micro levels in our country are studied. The chronic deficit of government finances actually eliminates the role of centralized sources in financing of innovative development. The reasons of low innovative activity of business in Ukraine at the modern stage are disclosed. It is argued that the long-term orientation of the state of supporting traditional industries has not justified itself and has strengthened Ukraine's dependence on “external shocks”. The place and role of institutional investors in financial support of innovations in Ukraine are analyzed. The features of institutions of collective investments functioning in innovation processes at the level of domestic economy are researched. It is concluded that the fixation of the requirements to venture investment funds in Ukrainian legislation does not actually correspond to the established practice of venture business development in developed countries. Domestic venture investment funds are typically used to optimize financial flows and service a variety of projects that have little connection with venture business. Practical recommendations directed at improving of venture investment funds activities in Ukraine, taking into account foreign experience, are justified. In particular, it is recommended to change regulatory requirements for venture investment funds by adopting special law on venture business in Ukraine and clearly identifying the requirements to their investment strategy.

Key words: financial market, innovations, venture business, venture capital, institutional investors, institution of collective investment, venture investment funds.

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-3-5>

UDC [658.8:339.54](477.54)

Dobroskok Iuliia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Доброскок Ю.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

THE THEORETICAL ASPECTS OF THE RESEARCH OF THE CONCEPT “INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS”

The article contains information on various theoretical approaches to determining the essence of the concept of “foreign economic activity”. The existing modern scientific approaches to this concept are analyzed. Based on this analysis, conclusions are drawn and the author defines the concept of “foreign economic activity”. As a result of the analysis of import-export operations of goods, works and services for 2016-2018, it has been determined that the intensity of foreign economic activity is affected not only by the turnover of goods, works, services, but also by the movement of investment resources. It is noted that modern transformation processes that occur in the national economy necessitate the improvement of approaches to the regulation and control of the activities of individual business entities in the process of their entry into international markets.

Key words: foreign economic activity, import, export, enterprise, international economic relations

Problem statement. Foreign Economic Activity (FEA) has always been and is one of the main activities of any state. Under the joint influence of all the states of the world, thus, international economic relations occur in a

global context. Consequently, it is impossible to imagine a developed country breaking its economic ties with the other countries. The political, economic, cultural, informational, and social interdependence of the world is due to integra-